

آرمان شهر ظهور در انیمیشن «زتوپیا»*

علی رضایی آدریانی^۱

سیدرضی موسوی گیلانی^۲

چکیده

پایان دنیا و آرمان شهر ظهور، از دغدغه‌های مهم بشری است. دغدغه‌ای که در دهه‌های اخیر، از عرصه بحث‌های کلامی و فلسفی، وارد سبک‌ها و آثار هنری گردیده است. تولید فیلم‌های سینمایی و انیمیشن‌های کودکانه، سبب شکل‌گیری گونه‌ای از آثار آخرالزمانی گردیده است. بخشی از این آثار به موضوع آخرالزمان - پیش از ظهور - پرداخته‌اند. بخشی دیگر نیز به ترسیم دنیای پس از ظهور، پرداخته‌اند. این‌گونه آثار تلاش دارند تا دنیای پس از ظهور را متناسب با دیدگاه‌های انحرافی خود، به تصویر کشیده و برای مخاطبان بزرگسال یا کودکان، نهادینه سازند. این پژوهش به بررسی نشانه‌شناسی مولفه‌ها و شاخصه‌های آرمان شهر ظهور، در انیمیشن پربیننده زتوپیا می‌پردازد.

واژگان کلیدی

آرمان شهر، ظهور، زتوپیا.

مقدمه

«آن زمان‌ها، دنیا به دو قسمت تقسیم شده بود، شکارچیان بد طینت یا شکارهای مهربان. اما در طول زمان ما پیشرفت کردیم و از روش‌های وحشیانه ابتدایی فراتر رفتیم. حالا شکارچیان و شکار با هم در هماهنگی زندگی می‌کنند و تمامی پستانداران جوان

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۴

۱. کارشناس ارشد تهیه‌کنندگی از دانشکده صداوسیما شعبه قم، ایران (نویسنده مسئول) (golzar1971@yahoo.com).

۲. دانشیار دانشگاه ادیان و مذاهب قم، ایران (s-razi2003@yahoo.com).

فرصت های بیشماری دارند، آره من دیگه نباید از ترس در یک گله قایم شوم در عوض من می توانم یک فضاورد باشم. دیگه لازم نیست یک شکارچی تنها باشم، امروز می توانم به دنبال شکار فراریان مالیاتی باشم. من یک مامور مالیاتی می شوم و من می توانم دنیا را یک جای بهتر بکنم. من قراره یک افسر پلیس بشوم.»^۱

این جملات صحنه آغازین انیمیشن زتوپیا است. این ترانه را دختر خرگوشی به نام جودی روی صحنه نمایش روستای لانه خرگوش، برای خرگوش ها و دیگر حیوانات محلی اجرا می کند. از زبان او می شنویم که ۳۴۰ کیلومتر آن طرف تر از محل نمایش آنان شهر رویایی زتوپیا قرار دارد. جایی که برای اولین بار اجداد حیوانات در صلح و آرامش دور هم جمع شدند و اعلام کردند که هر کسی می تواند هر چیزی بشود برای همین هست که جودی تصمیم گرفته تا به زتوپیا برود و آرزویش را جامه عمل بپوشاند و به عنوان اولین خرگوش، به جای هویج کاشتن در مزرعه پدری، افسر پلیس شهر رویایی زتوپیا شود تا بتواند دنیا را جای بهتری کند.

انیمیشن زتوپیا، از سوی شرکت والت دیسنی، در سال ۲۰۱۶ اکران گردید. این انیمیشن به کارگردانی بایرون هاوارد و ریچ مور، و با هزینه نزدیک به ۱۵۰ میلیون دلار تولید شد. انیمیشن در یک سال، بیش از یک میلیارد دلار، فروش داشت. این پویانمایی در هشتاد و نهمین دوره جشنواره اسکار نیز، جایزه بهترین فیلم پویانمایی را دریافت کرد. داستان این انیمیشن، درباره دنیای آرمانی حیوانات است. شهری که در آن همه گونه حیوانات اهلی و وحشی، شکار و شکارچی، خوی حیوانی و درندگی خود را کنار گذاشته و در کمال آرامش و دوستی، با یکدیگر، زندگی می کنند. این شهر، آن اندازه آرمانی است، که دختری خرگوش - به نام جودی هاپس - آرزو دارد تا در اداره پلیس این شهر آرمانی، مشغول به کار شود. جودی، مزرعه پدری را ترک کرده و به شهر رویایی «زتوپیا» می آید ولی رئیس پلیس - کرگدن - جودی را جدی نگرفته و او را به عنوان پلیس ساده و مأمور جریمه ماشین ها، به کار می گمارد. در این میان ماجرای گم شدن برخی حیوانات، به پلیس گزارش می شود و جودی، علیرغم مخالفت مافوقش، به دنبال جست و جوی حیوانات ناپدید شده می رود. او با سرنخی که دارد، سر وقت روباهی مکار به نام «نیک وایلد»

1. <http://vgpostmortem.ir/zootopiastar>

می‌رود. از نگاه جودی، متهم اصلی، روباه است، روباه نیز برای برطرف کردن اتهام، با جودی همراه می‌شود. این همراهی که منجر به قهر و آشتی‌های پی‌در پی می‌گردد، سرانجام به کشف معمای حیوانات گمشده منجر می‌شود.

سرفصل‌ها

۱. ویژگی‌های ژانر

واژه «ژانر» واژه‌ای فرانسوی است که در فارسی به معنای گونه، است. این اصطلاح برای دسته‌بندی آثار هنری - ادبیات داستانی، فیلم سینمایی و... - به کار می‌رود. معیار این دسته‌بندی، ساختار قصه‌گویی، موضوع یا محیط اثر است. این دسته‌بندی از یک سو، قواعد ساخت اثر هنری را مشخص می‌سازد و از سوی دیگر، مخاطب آینده آن را شناسایی و تضمین می‌کند. البته شکستن قواعد ژانر نیز به روالی مشخص در روزگار معاصر برای هنرمندان و مخاطبان اثر هنری، تبدیل شده است. این روش نیز اکنون به قراردادی مشخص بین هنرمند و مخاطب تبدیل شده است. ژانر، سه ویژگی مهم را برای هر اثر مشخص می‌سازد:

۱. چارچوب و وظایف تیم تولید اثر هنری؛

۲. چگونگی ارائه اثر هنری؛

۳. میزان همدلی مخاطب با اثر هنری.

این ویژگی مهم‌ترین کارکرد ژانر در توفیق اثر هنری است. رعایت قواعد ژانر - و حتی ساختار شکنی هدفمند - جذب مخاطب برای اثر هنری و درگیر شدن با محتوای اثر را تضمین می‌سازد. البته رعایت این قواعد می‌باید فواید فراوانی داشته باشد تا بتواند مخاطب را درگیر اثر هنری سازد، وگرنه صرف رعایت قواعد یک ژانر، نمی‌تواند تضمینی برای توفیق آن اثر هنری نزد تماشاگران باشد. در گذشته مرز بندی بین گونه‌های هنری، مشخص بود ولی امروزه، آثار هنری آمیخته‌ای از قواعد ژانری گوناگون هستند. از این رو، یک اثر ممکن است از جهات گوناگون، زیر مجموعه ژانرهای متفاوتی قرار بگیرد (کاوه، ۱۳۹۵؛ ادگار و سچ ویک، ۱۳۸۷).

انیمیشن زتوپیا، با بهره‌گیری از قواعد ژانری، توانست به فروش بالا در بازار فیلم، آمریکا و اقبال مخاطبان در دنیا دست یابد. این انیمیشن، همچون دیگر آثار هنری معاصر، از

ژانرهای گوناگونی بهره برده است. مهم‌ترین گونه‌های سینمایی که در این اثر، به چشم می‌خورند، عبارتند از:

ماجراجویی

گونه‌ای است که به بیان قصه‌های مهیج و غیرمعمول می‌پردازد. در این انیمیشن، جودی به عنوان خرگوش، پا به دنیای پراشتهاب پلیس در کلان شهرزتوپیا می‌گذارد. او از این‌که مأمور جرمه ماشین‌ها است، راضی نیست و به دنبال کشف معمای حیوانات گمشده می‌رود. تجربه‌ای که تا پای مرگ، جان او را به خطر می‌اندازد.

ترسناک

گونه‌ای فیلم است که در آن از عامل ترس، نفرت و خشونت استفاده می‌شود. در این انیمیشن، جودی پا به ماجرای ممنوعه می‌گذارد که ممکن است به مرگ او منجر شود، ماجرای ربودن حیواناتی که در گذشته جزو حیوانات وحشی بوده‌اند، اکنون مورد نفرت گوسفندی عقده‌ای - معاون شهردار - قرار گرفته‌اند و با تزریق دارویی، دوباره غریزه شکار در آنان زنده می‌شود و آرمان شهرزتوپیا را با تهدید روبرو می‌سازند.

پلیسی - معمایی

شخصیت اصلی داستان - جودی - یک پلیس است، درگیر ماجرای معمایی و مرموز نیز می‌گردد. این ساختار، هم برای مخاطب جذاب است و هم برای پنهان نگه داشتن اطلاعات و نگه داشتن بیننده تا پایان فیلم، مناسب است.

فمینیستی

فیلم‌های فمینیستی، آثاری هستند که به مسائل مربوط به زنان می‌پردازند. این فیلم، هرچند مستقیم به موضوع زنان نمی‌پردازد، اما دو شخصیت محوری آن زن هستند: جودی، به عنوان شخصیت اصلی سریال و معاون شهردار - گوسفند - به عنوان ضدقهرمان. این دو شخصیت در دو قطب مثبت و منفی، قصه‌ای زنانه در دل دنیای مردانه را شکل می‌دهند. جودی، موفق می‌شود تا در دل دنیای خشن و مردانه پلیس زتوپیا به موقعیت ویژه‌ای دست یابد و به آرمانش جامه عمل پوشاند، آرمانی که از دید خانواده و اطرافیان و حتی رئیس پلیس، دست نیافتنی است.

از سوی دیگر، گوسفند که معاون شهردار است، به عنوان حیوانی عقده‌ای که در طول

تاریخ به عنوان شکار شناخته می‌شده است، تلاش دارد تا انتقام خود را از حیوانات وحشی سابق گرفته و دنیای آرمانی زتوپیا را نابود سازد. در نهایت، این جودی است که موفق می‌شود هویت اصلی او را به عنوان ضدقهرمان - به جای شیر که به زندان افتاده - برملا سازد.

جاده‌ای

انیمیشن زتوپیا، گونه‌ای جاده‌ای است. ژانر جاده‌ای به آثاری گفته می‌شود که داستان آن در طی سفر اتفاق می‌افتد. در زتوپیا، جودی دو سفر را پشت سر می‌گذارد. اول، سفر از روستای لانه خرگوش به کلان شهر زتوپیا، و دوم: سفر جست‌وجو به همراه روباه، برای یافتن حیوانات گمشده.

خیال‌پردازی - فانتزی

مهم‌ترین ژانری که در این انیمیشن خودنمایی می‌کند، ژانر خیال‌پردازی است. دنیای فانتزی و البته آرمانی حیوانات در آینده‌ای دور، که مثالی از جامعه آرمان شهر فاضله است. آرمان شهری که در آن شکار و شکارچی وجود ندارد. البته این آرمان شهر، پیشرفته هم هست و چهار اقلیم اصلی طبیعت را در یک شهر رویایی - خیالی - و در کنار هم دارد. چهار اقلیمی که جودی، سوار بر قطار ویژه حیوانات، آن را پشت سر می‌گذارد. توفیق انیمیشن زتوپیا، رعایت قواعد تمامی این ژانرها، برای مخاطب کودک و نوجوان است. دختری پلیس، ماجراجو، درگیر ماجرای رمانتیک با روباه مکار می‌گردد، به دنبال باز کردن گره جنایتی کور می‌افتند، که تا سرحد مرگ، جان آن دورا به خطر می‌اندازد. همه این رویدادها، در سرزمینی رویایی حیوانات می‌گذرد. استفاده از حیوانات کلیشه‌ای و دوست داشتنی خرگوش و روباه، کودکان را به تماشای این انیمیشن می‌کشاند و مخاطب را برای این انیمیشن، تضمین می‌کند.

۲. شخصیت‌شناسی

این انیمیشن شخصیت‌های جذابی را به رخ می‌کشد. حیواناتی که هرچند غریزه و خوی درندگی یا کینه‌جویی خود را مهار کرده‌اند، ولی روزگاری طولانی به عنوان شکار و شکارچی شناخته می‌شدند. در میان این شکار و شکارچیان قدیم، دو حیوان، بیش از همه خودنمایی می‌کنند: جودی و نیک.

جودی، به عنوان یک خرگوش، قهرمانی باب میل - شرکت - دیزنی است. او یک پرنسس نیست. بلکه کاملاً برعکس، او دختر سختکوشی است که می‌کوشد تا وظیفه خود را به درستی انجام دهد. او در آپارتمان کم‌هزینه‌ای اقامت کرده است که در آن روی تشک باریکی می‌خوابد. بینندگان انیمیشن، خصوصاً دختران جوان، نگرش و رفتار او را تحسین می‌کنند. او خستگی‌ناپذیر و خوش‌بین است و حتی هنگامی که شرایط بروفق مراد او پیش نمی‌رود باز هم در جست‌وجوی آرزوهایش است و به وضعیت کنونی‌اش راضی نیست، از این رو او کاراکتری پیرانرژی دارد. البته این ویژگی او، در پرتو شخصیت نیک - روباه - بازنمایی می‌شود. در واقع، روباه - به عنوان جنس مخالف و البته شکارچی سابق - زمینه‌ای می‌گردد برای شکوفایی و آشکارسازی جنبه‌های پنهان شخصیت جودی و جودی نیز، همین نقش را برای نیک - روباه - ایفا می‌کند.

آنچه که این دو جانور - خرگوش و روباه - را در انیمیشن جذاب کرده است، حس بدبینی ذاتی خرگوش به روباه است. حسی که والدین خرگوش هم به آن دامن می‌زنند. آنان هنگام عزیمت جودی به شهرزتوپیا، به او شوکر بی‌هوش‌کننده روباه می‌دهند. اولین آشنایی خرگوش با روباه هم، ناشی از همین حس بدبینی ذاتی است، حسی که جودی را کنجکاو می‌کند تا سراز کار روباه دربی‌آورد. کاری که گونه‌ای خلاف در آن نهفته است.

روباه نیز که حیوان گوشه‌گیری است، در معرض تهمت حیوان‌ربایی قرار می‌گیرد و در مسیر تلاش‌هایش برای ثابت کردن بی‌گناهی خود، دست به دامان پلیس شهر، یعنی خانم جودی که یک خرگوش است می‌شود. در تمامی داستان‌های کودکان این دوهبه شکل شکار و شکارچی به کودکان معرفی شده‌اند ولی این بار، در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند تا رازیک پرونده جنایی را بازکنند و همین دوستی باورنکردنی است که انیمیشن را جذاب و دوست‌داشتنی می‌کند. نوع نگاه دو شخصیت هم به آرمان شهرزتوپیا، متفاوت است. هر قدر جودی به این آرمان شهر دل بسته و پا به آن گذاشته تا به آرزویش دست یابد، نیک - روباه - نسبت به این آرمان شهر و تمامی حیوانات آن بدبین است و نظر موافقی برای نجات این آرمان شهر از تهدید پیش رو ندارد و به همین دلیل هم از این آرمان شهر، فاصله می‌گیرد و در گوشه‌ای خلوت برای خود زندگی می‌کند.

ویژگی مشترک این دو شخصیت، زندگی انفرادی آنها است. سبک زندگی‌ای که برآمده از زندگی آمریکایی است.

۳. فضاسازی

فضاسازی نقش مهمی در تصویرسازی از یک جامعه آرمانی دارد. انیمیشن زتوپیا برای ارائه تصویری فانتزی و البته رویایی از آرمان شهر ظهور به سبک حیوانات، از تمام جلوه‌های بصری بهره برده است. در این انیمیشن، گونه‌های متنوع جانوی همچون پرندگان، ماهی‌ها، پستانداران، خارتنان و... به چشم می‌خورد. همین تنوع گونه‌ها، انیمیشن را باورپذیر کرده است.

در کنار این تنوع جانوری، تنوع اقلیم آب و هوایی در انیمیشن نیز به چشم می‌خورد، این شهر از چهار اقلیم گوناگون تشکیل شده که در هر کدام از آن‌ها جانوران ویژه آن آب و هوا، زندگی می‌کنند. اقلیم مرکز شهر زتوپیا، اقلیم ساوانا است که آب و هوایی معتدل دارد. اقلیم توندرا، ویژه حیوانات سردسیری و اقلیم صحرایی گرمسیری و اقلیم جنگل‌های بارانی، سه اقلیم دیگر این انیمیشن هستند.^۱ کارکرد این چهار اقلیم، علاوه بر جاذبه بصری، ارائه چهره کاملی از دنیای جانوری در آرمان شهر زتوپیا است. آرمان شهری که با فناوری نوین، توانسته این چهار اقلیم اصلی طبیعت را در یک جا و کنار هم داشته باشد. البته این چهار اقلیم، نماینده هویت‌ها و فرهنگ‌های گوناگون است. بنابراین، ویژگی اساسی در این آرمان شهر، تنوع و چند فرهنگی و چند صدایی است. البته مهم نیست که این صداها چه می‌گویند، مهم این است که به رسمیت شناخته شوند. در مرکز این اقلیم، شهر آرمانی زتوپیا وجود دارد. شهری که حلقه وصل اقلیم‌های متفاوت به یکدیگر است. انیمیشن برای نهادینه‌سازی این آرمان شهر در ذهن بیننده، بارها نمای باز و زیبا از شهر نشان می‌دهد تا شهر آرمانی را برای مخاطب جا بیندازد. ویژگی این شهر، همانند سه اقلیم پیرامون آن، تنوع معماری و فرهنگی شهر است، به گونه‌ای که در سراسر شهر، بیننده به جای آن‌که صرفاً با ساختار و معماری شهرهای آمریکایی روبرو باشد، با آمیزه‌ای از معماری، آسمان‌خراش‌ها و جلوه‌های بصری نیویورکی، عربی (دبی و مراکش)، هندی و اروپایی روبرو می‌شود.

البته انیمیشن در کنار این تصویرسازی، تلاش دارد تا به بیننده نشان دهد، تمام جانواری که به صورت فردی یا گله‌وار در انیمیشن حضور دارند، دارای نظام زندگی

1. <http://memari.online/4606/1395/06/04/zotopia>

پیشرفته‌ای هستند و دیگر آن حیوانات پیشین نیستند، بلکه به مرحله از کمال و آگاهی دست یافته‌اند که توانسته‌اند چنین دنیای مدرنی را بسازند. البته این شهرآرمانی و زیبا، بی‌عیب و نقص هم نیست، از هتل درجه سه با دیوارهای لُق و تخت شکسته و همسایه‌های دیوانه گرفته تا راننده‌هایی که محل توقف ممنوع خودروی خود را پارک می‌کنند و روباهی که زندگی و شغلش فریب حیوانات است و البته بزرگ‌ترین تهدید که سلامت این آرمان‌شهر را به خطر انداخته، دزیده شدن ۱۴ حیوان است که اتفاقاً همه زمانی از حیوانات شکارچی بوده‌اند.

۴. درون‌مایه انیمیشن

واژه زتوپیا، از دو کلمه «یوتوپیا» به معنای آرمان‌شهر، و کلمه (ZOO) به معنای حیوان است. این دو واژه در کنار هم، به معنای آرمان‌شهر حیوانات است. هرچند این انیمیشن به معنای آرمان‌شهر است ولی در نگاه دقیق‌تر، دو آرمان‌شهر در این انیمیشن به چشم می‌خورد: آرمان‌شهر حیوانی و آرمان‌شهر فمینیستی. آرمان‌شهر حیوانی، در لایه بیرونی و آرمان‌شهر فمینیستی لایه پنهان این انیمیشن است.

الف) آرمان‌شهر حیوانی

ساکنان آرمان‌شهر حیوانی، حیواناتی انسان‌گونه هستند (البته این ویژگی برای یک انیمیشن چیز جدیدی نیست) که یاد گرفته‌اند زندگی مسالمت‌آمیز کنار را تجربه کنند. حیوانات شکارچی غریزه حیوانی خود را سرکوب کرده‌اند تا بتوانند کنار موجوداتی که برای وعده غذایی از آنان استفاده می‌کردند! بازی کنند و به کار مشغول شوند. در این انیمیشن، «زتوپیا» بزرگ‌ترین شهر جهان و مقصدی جادویی برای خیلی از حیوانات است.

بایرون هاوارد، کارگردان انیمیشن در این باره می‌گوید:

تمام فرضیه کنونی در زمان تحقیقات ما در کشور کنیا به وجود آمد. جایی که ما در پژوهش‌های مان متوجه شدیم پستانداران ۹۰ درصد شکار و ۱۰ درصد شکارچی هستند. سپس به این فکرافتادیم که اگر تمام این دو گروه مجبور به همزیستی در یک کلانشهر شوند چه اتفاقی رخ می‌دهد. جایی که مانند کلانشهرهای دیگر حس بی‌اعتمادی به یکدیگر در آن موج می‌زند و خلاف یا جنایت‌های مختلف رخ می‌دهد.

ریچ مور، کارگردان دیگر این انیمیشن می‌گوید:

ما می‌خواستیم جهانی را متصور شویم که در آن شیروگوزن در کنار هم به راحتی در یک شهر زندگی کنند اما این اتفاق تا زمانی رخ بدهد که همه ساکنان این شهر به قوانین اجتماعی که وضع شده پایبند باشند و اگر این قراردادها شکسته شود، ترس و وحشت باز هم میان تمامی حیوانات ساکن در شهر حاکم شود.^۱

این دنیای حیوانی، درونمایه انسانی دارد، از این رو «زوتوپیا» بینندگان کودک را به همزیستی نژادی دعوت می‌کند و به آنان یادآور می‌شود که مهم نیست از چه نژادی و چه رنگی داشته باشند، مهم این است که همه از حقوق یکسان برخوردارند و دست در دست یکدیگر می‌توانند جامعه شادی تشکیل دهند.

آرمان شهری که کارگردانان انیمیشن از آن سخن می‌گویند و انیمیشن تلاش دارد آن را به تصویر بکشد، در روایات عصر ظهور، به آن اشاره شده است:

در دوران حکومت امام مهدی علیه السلام درندگان، اصلاح می‌شوند و خوی دزدگی خود را از دست می‌دهند.^۲

از امام صادق علیه السلام نیز روایت شده است که در زمان ظهور، هرگونه ظلم و ستم نیز برچیده می‌شود و راه‌ها امن و امان می‌شود... در ادامه امام آیه ۸۳ سوره آل عمران را قرائت می‌کنند.^۳

از امیرمؤمنان نیز روایت شده است:

اگر قائم ما خروج کند، صلح می‌شود میان دزدگان و بهایم (نوری، ۱۳۸۴ ش: ج ۱، ۲۰۵).

امام باقر علیه السلام نیز فرموده‌اند:

گویا می‌بینم اصحاب قائم را که ما بین شرق و غرب را احاطه نمودند، چیزی نیست مگر آن که حتی دزدگان زمین و دزدگان پرندگان مزاحم آنها شود (صدوق، ۱۳۹۵ ق: ۶۷۳).

1. <http://www.bartarinha.ir/fa/news/381235>

۲. و تصطلح فی ملکه السباع (امین، ۱۴۲۹ ق: ۲۳۵؛ طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ۹-۱۱).

۳. وعن الصادق علیه السلام: إذا قام القائم علیه السلام حکم بالعدل، وارتفع فی أيامه الجور، وأمنت به السبل، وأخرجت الأرض برکاتها، ورد کل حق إلى أهله، ولم یبق أهل دین حتی یظہروا الإسلام و یعرفوا بالایمان، أما سمعت الله سبحانه یقول: «وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ». (امین، ۱۴۲۹ ق: ۲۳۵)

در روایات اهل سنت نیز در کتاب *عقد الدرر* از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده است که: در عصر مهدی، چرا می‌کنند گوسفند و گاو در یک مکان و بازی می‌کنند اطفال با مارها و عقرب‌ها، اذیت نمی‌کند ایشان را به چیزی و می‌رود شرمی ماند خیر (مقدسی، ۱۴۱۰ق: ۲۳۲؛ به نقل از العبقری الحسان، ج ۷، ۳۴۱-۳۴۲).

تفاوت دیدگاه انیمیشن و روایات، در رویکرد مادی یا الهی به آرمان شهر است. آرمان شهر زتوپیا، بیش از آن که معجزه‌ای الهی و مرتبط با ولی خدا باشد، محصول توافق و تکامل اجتماعی است. توافقی که برآمده از عقل و شعور جمعی حیوانات است. در این رویکرد، نیازی به دین و ولی الهی نیست. البته در بخشی از این انیمیشن، معبدی با ورزش‌های آئینی یوگا به چشم می‌خورد، آن هم با بدن‌ها و مناسک برهنه‌گرا، ولی این آئین کارکرد ویژه‌ای در این آرمان شهر ندارد، بلکه نمادی از جامعه پست مدرن آمریکایی است که در آن هر فرهنگی و البته به شرطی که مزاحم دیگر فرهنگ‌ها نشود، به رسمیت شناخته می‌شود. بنابراین آرمان شهر حیوانی زتوپیا، تمثیلی از آرمان شهر انسان غربی است. کمالی که خود انسان به آن رسیده است. البته این کمال و آرمان، هرچند هم قوی و دارای پشتوانه باشد باز هم شکننده است، زیرا مبتنی بر یک سری قرارداد اجتماعی است که به راحتی می‌تواند از سوی عده‌ای سودجویان عقده‌ای نقض گردد. از این رو است که در این آرمان شهر، دست کم، روزی دویست قبض جریمه خودرو صادر می‌شود.

ب) آرمان شهر فمینیستی

بینندگان انیمیشن، خصوصاً دختران جوان، نگرش و رفتار جودی را به عنوان شخصیت اصلی، تحسین می‌کنند. مهم‌ترین ویژگی جودی، دختر بودن او است. ویژگی‌ای که بارها بر آن تأکید می‌گردد. جودی دختری خستگی‌ناپذیر و خوش‌بین است و حتی هنگامی که شرایط بر وفق مراد او پیش نمی‌رود باز هم در جست‌وجوی آرزوهایش است و به وضعیت کنونی‌اش راضی نیست، از این رو او شخصیتی پیرانرژی دارد تا به آرزوهایش دست یابد. ترانه پایانی این پویانمایی به نام «همه چیز را امتحان کن» با صدای شکیرا - خواننده زن کلمبیایی - نیز این مضمون را تأکید می‌کند. با چنین رویکردی، زتوپیا انیمیشن آرمانی برای دختران است. الگویی برای آنان در آرمان شهر ظهور. آرمان شهر ظهور از دیدگاه زتوپیا، جایی است که در آن برابری جنسیتی، حرف اول را می‌زند، هرچند این آرمان شهر مخالفانی هم دارد. از ابتدای انیمیشن، پدر و مادر جودی و

سپس رئیس پلیس شهر زتویپا و به دنبال آن، روباه مکار، همگی نگاهی منفی به توانایی جودی و دستیابی وی به آرزویش دارند ولی جودی، به همه و به ویژه بیننده ثابت می‌کند که با اراده و پشتکار، می‌تواند به خواسته‌اش دست یابد، البته پیش‌زمینه اصلی این موفقیت، نه تلاش جودی، بلکه آرمان شهر فمینیستی زتویپا است. بی‌شک اگر چنین فضایی آرمانی و برابری جنسیتی وجود نمی‌داشت، هرگز جودی برای این موفقیت اقدامی نمی‌کرد. این موفقیت، همانند برابری تمامی جانداران - شکار و شکارچی - نسبت به برابری جنسیتی نیز تضمین شده است. از این رویکرد، انیمیشن، تعریف و تصویری از آرمان شهر برای مخاطبان کودک و نوجوان ترسیم می‌کند که پایه پذیرش آن نه عدالت اقتصادی یا اجتماعی یا سیاسی، بلکه برابری جنسیتی است.

در بررسی روایات عصر ظهور، کمتر می‌توان چنین نشانه‌ای از این‌گونه آرمان شهر فمینیستی یافت. البته این به معنای ظلم و ستم به حقوق زنان در آرمان شهر ظهور نیست، بلکه به معنای اعطای حقوق زنان متناسب با آفرینش و نیازهای طبیعی آنان است.

هرچند گفته شده است که همراه امام زمان علیه السلام، سیزده زن هستند که شغل آنان پرستاری است (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۳، ۲۲۳)، اما یکی از مهم‌ترین نیازهای زنان در عصر ظهور، با توجه به جاذبه جنسی زنان که پدیده‌ای غریزی و طبیعی است، نیاز به امنیت روانی و اجتماعی است. از امام علی علیه السلام روایت گردیده است:

به دست ما (حکومت ما) روزگار سختی‌ها و تشنه‌کامی‌ها سپری گردد... و چون قائم ما قیام کند کینه‌ها از دل‌ها بیرون رود، حیوانات نیز باهم سازگاری کنند. در آن روزگار، زن، با همه زیب و زیور خویش، از عراق درآید و تا شام برود و از هیچ چیز نترسد... (سلیمان، ۱۳۸۶ش: ۴۲۳).

ویژگی دیگر زنان در عصر ظهور، بهره‌مندی از دانش روز است، از امام باقر علیه السلام روایت گردیده است:

در زمان او آن قدر به شما دانش و فرهنگ داده می‌شود که زن خانه‌دار در خانه خود با کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم داوری می‌کند.^۱

۱. و توتون الحکمة فی زمانه، حتی ان المرأة لتقضى فی بیتها بکتاب الله تعالی و سنتة رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۱)

در تقابل با چنین رویکردی به مقوله زن در عصر ظهور، انیمیشن تلاش دارد تا آرمان شهری ویژه برای مخاطبان خود تصویر کند که در آن، جنس زن عنصر فعال و عنصر ویژه است، در این دیدگاه، آرمان شهری مورد قبول دختران و حتی پسران است که دختر در دستیابی به آرزوها و خواسته‌های خود، کامیاب شود. با این رویکرد، انیمیشن دیدگاه خود را در قالب آرمان شهرزنانه، برای مخاطبان کودک و نوجوان، نهادینه می‌سازد.

نتیجه‌گیری

انیمیشن زتوپیا، شهری جانوری و تکامل یافته را به تصویر می‌کشد. شهری که نماد جامعه آرمانی است، هرچند در آن ضعف‌هایی هم به چشم می‌خورد. آنچه که در این شهر آرمانی برجسته است، نشانه‌های غربی و به ویژه آمریکایی است. در واقع، انیمیشن، آرمان شهر آمریکایی را به تصویر می‌کشد. اوج پیشرفت و شکوفایی این آرمان شهر، شهر زتوپیا است با نشانه‌های بصری و رفتاری آمریکایی. نشانه‌هایی که در سبک لباس پوشیدن، سخن گفتن، غذا خوردن، خوابیدن و سرگرمی‌ها به چشم می‌خورد. سیستم حمل و نقل عمومی بر پایه اتوبوس، مترو و تراموا است. خیابان‌های شهر، خیابان‌های نیویورک است، شخصیت اصلی انیمیشن نیز یک دختر بلندپرواز که رسالت نجات این آرمان شهر را به عهده دارد.

ویژگی بارز آمریکایی بودن این آرمان شهر، تبدیل شدن تمامی آرزوها به واقعیت در این شهر است. البته جنس این رویاها و آرزوها نیز، حیوان‌مداران (انسان‌مداران) است. از این رو، هر آرزو و رویایی فارغ از خوب و بد بودن، می‌تواند برآورده شود، به شرطی که آزادی‌های دیگران و حقوق اجتماعی را مورد تهدید قرار ندهد. هنگامی که جودی و نیک به دنبال سمورگمشده به باشگاه طبیعت‌گراها می‌روند، می‌بینند که همه حیوانات آن جا برهنه‌اند و جودی از دیدن این صحنه تعجب می‌کند و خجالت می‌کشد اما نیک در پاسخ به او می‌گوید:

خجالت داشته باشه یا نه، بالاخره هرکس در زتوپیا هرطور که بخواد می‌تونه باشه.^۱

این مضمون نیز در ترانه معروف زتوپیا که خانم غزال (شکیرا)^۱ می خواند نیز تکرار شده است. این سرود، وصف حال تمام کسانی است که می خواهند به زتوپیا بیایند، نمونه ای از ترسیم جامعه رویایی و کشکمش هایی که هرکسی برای ورود به این شهر با آن روبه رو می شود.

این آرمان شهر انسان ساخته، نه در زمان آینده (دور یا نزدیک) بلکه در همین زمان ما است و به گفته جودی در نمایش ابتدای انیمیشن، ۳۶۰ کیلومتر (یا ۳۶۰۰ کیلومتر) آن طرف تر است. البته این آرمان شهر واقعی و عینی را همواره یک خطر تهدید می کند. آن خطر هم تهدید نژادپرستی (تحقیر رنگین پوستان یا حیوانات شکار) نیست، بلکه تهدید حیوانات شکارچی (عقده های نهفته رنگین پوستان یا حیوانات شکار) است. این تهدید، برآمده از روحیه شکار و طعمه بودن حیواناتی چون خرگوش و گوسفند است. البته در این دنیای آرمانی، هم چنان پست های کلیدی در اختیار حیواناتی چون شیرو کرگدن و... است، ولی نباید به این دسته بندی به عنوان دسته بندی نژادی نگریسته شود، وگرنه این جامعه آرمانی فرو می پاشد. از این رو، هم چنان مهم ترین تهدید این جامعه آرمانی نه زورمندان پیشین و کنونی اند، بلکه مستضعفانی هستند که تاب و توان زندگی مسالمت آمیز با زورمندان را ندارند. چنین دیدگاهی، در برابر دیدگاه آرمانی اسلام به آرمان شهر ظهور است. آرمان شهری که از یک در اختیار مستضعفان و فرودستان است (قصص: ۵) و از سوی دیگر، تمامی کینه ها و نفرت ها در آن رخت بسته است. امام علی علیه السلام می گویند:

وقتی که قائم ما قیام کند... خداوند کینه ها را از دل ها می برد.^۲

۱. خواننده لبنانی الاصل کلمبیایی.

۲. «لوقد قام قائمنا... لذهب الشحناء من قلوب العباد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج: ۱۰، ص: ۱۰۱).

منابع

قرآن کریم

۱. ادگار، اندرو؛ سج ویک، پیتر (۱۳۸۷ش)، مفاهیم بنیادی نظریه های فرهنگی، ترجمه: مهران مهاجر و محمد نبوی، تهران، آگه.
۲. امین، محسن (۱۴۲۹ق)، ترجمه الإمام المهدي عليه السلام في أعيان الشيعة، قم، انتشارات دلیلنا.
۳. سلیمان، کامل (۱۳۸۶ش)، روزگارهای، ترجمه: علی اکبر مهدی پور، تهران، آفاق.
۴. صدوق، محمد بن علی (۱۳۹۵ق)، کمال الدین و تمام النعمة، تهران، اسلامیه.
۵. طبرسی، احمد بن علی (۱۳۸۶ق)، الإحتجاج، نجف اشرف، مطبع للنعمان.
۶. کاوه، علیرضا (۱۳۹۵ش)، گونه سینمایی، لحن و نظام ارزشی، تهران، روزنه کار.
۷. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ق)، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۸. مقدسی، یوسف بن یحیی (۱۴۱۰ق)، عقد الدرر فی اخبار المنتظر، الأردن، مكتبة المنار.
۹. نوری، حسین (۱۳۸۴ش)، نجم ثاقب در احوال امام غایب عليه السلام، قم، مسجد مقدس جمکران.

10. <http://vgpostmortem.ir/zootopiastar>
11. <http://memari.online/4606/1395/06/04/zotopia/>
12. <http://www.bartarinha.ir/fa/news/381235>
13. <http://www.bartarinha.ir/fa/news/381235>

